

การฟื้นคืนชีพ ของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้...

ว่ากันว่า การปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเน้นความสำคัญในการทำให้นักเรียนนักศึกษา รู้จักท้องถิ่นตนเองให้มากขึ้นนั้นจะเป็นโอกาสอันดีที่จะทำให้วรรณกรรมท้องถิ่น พ้นคืนชีพกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่เคยเฟื่องฟูมาแล้วครั้งหนึ่ง เมื่อทศวรรษ 2510 ซึ่งวิชาคติชนวิทยาได้รับความนิยมนในวงการศึกษาระดับ อุดมศึกษาไทย

เมื่อกว่า 10 ปีที่แล้ว ในขณะที่การปฏิรูปการศึกษายังคงไม่ชัดเจน และวรรณกรรมท้องถิ่นยังไม่มีที่อยู่ที่ยืนอย่างแน่ชัดดังที่นักวรรณกรรมท้องถิ่นคาดหวัง ในแวดวง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ปรากฏความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการปลุกฟื้นวรรณกรรม ขึ้นมาอย่างจริงจังใน 2 ส่วนด้วยกัน ทั้งสองนี้เป็นความเคลื่อนไหวในลักษณะของ โครงการวิจัยซึ่งสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และกลายเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนการสอนนิชาววรรณกรรมท้องถิ่นในปัจจุบัน

ความเคลื่อนไหวแรกคือโครงการเครือข่ายปริญญาโทไทยศึกษาประเด็น เศรษฐกิจชุมชนในมิติประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นโครงการที่ให้ทุนแก่นักศึกษาปริญญาโททำวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โครงการนี้ประกอบด้วย 5 โครงการ มี 2 โครงการที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมท้องถิ่นโดยตรงคือการ ‘วิเคราะห์ภาพสะท้อนเศรษฐกิจสังคมชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏใน วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทร้อยกรองในยุคการพิมพ์ (พ.ศ. 2472-2503)’ ของวินัย สุกใส มหาวิทยาลัยทักษิณ และโครงการศึกษา ‘ลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของ ชุมชนชาวนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในวรรณกรรมนิราศ’ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สองโครงการนี้ค้นพบต้นฉบับวรรณกรรมภาคใต้อีกจำนวนมากกว่า 100 เรื่อง และอีกราว 100 เรื่องได้แต่เพียงชื่อเรื่อง ยังหาต้นฉบับไม่พบ ข้อเสนอปรวมจากโครงการ ทั้งสองพบว่า ในห้วงเวลาเกือบ 100 ปีที่ผ่านมา ภาคใต้โดยเฉพาะบริเวณลุ่มทะเลสาบ

สงขลา อันประกอบด้วยพื้นที่ส่วนหนึ่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา มีการสร้างและการเสพวรรณกรรมกันอย่างกว้างขวางและคึกคักเป็นอย่างมาก แม้ว่าเทคโนโลยีการพิมพ์จะพัฒนาขึ้นในชุมชนแถบนี้หลังกรุงเทพฯ นานถึง 20 ปี แต่อาศัยช่องทางกรรมการคมนาคมทางเรือที่ชุมชนแถบนี้มีกับกรุงเทพฯ และท้องถิ่นอื่นๆ มาอย่างยาวนาน ทำให้วรรณกรรมแพร่หลายเข้ามาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

ตลาดใหญ่ของหนังสือเล่มเล็กอย่างหนังสือวัดเกาะนั้นคือชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ปรากฏการณ์นี้เองที่สั่งสมบ่มเพาะความนิยมต่อการเสพและสร้างวรรณกรรมของคนในท้องถิ่นขึ้นมา (นอกจากศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างหนังตะลุง โนรา และเพลงบอก) เมื่อเกิดโรงพิมพ์ขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 2460 จึงปรากฏว่าได้เกิดกวีท้องถิ่นขึ้นเป็นจำนวนมาก เขียนและพิมพ์ขายกันเอง ตลอดจนขายเรื่องให้แก่โรงพิมพ์ บางคนมีชื่อเสียงถึงขนาดโรงพิมพ์วัดเกาะซื้อเรื่องไปพิมพ์ก็มี

ส่วนอีกความเคลื่อนไหวหนึ่งคือการระดมผู้สนใจวรรณกรรมท้องถิ่นจำนวนมากค้นหาและวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นออกมาในโครงการ “ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรม” โดย ศ. สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เป็นหัวหน้าคณะ โครงการนี้วางเป้าหมายที่จะวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นออกมาให้ได้ 200 เรื่อง จากนั้นก็จะคัดสรรวรรณกรรมจำนวนหนึ่งออกมาวิเคราะห์วิจารณ์อย่างเป็นวิชาการ ก่อนจะนำทั้งต้นฉบับและบทวิเคราะห์วิจารณ์นั้นตีพิมพ์เผยแพร่ในวงการศึกษา ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น แม้ท้ายที่สุดจะได้ไม่ตามเป้า แต่ สกว.ผู้สนับสนุนทุนการวิจัยก็จัดพิมพ์บทปริวรรตและปริทัศน์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ออกมานับสิบๆ เล่ม โดยมี ศ.ชวน เพชรแก้ว เป็นกลจักรสำคัญสำหรับองค์ความรู้อันน่าตื่นตาตื่นใจนี้

คุณูปการสำคัญที่จะท้องถิ่นได้รับจากการนี้ก็คือ ภาพจำลองบรรยากาศของการสร้างและเสพวรรณกรรมของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ในรอบหลายทศวรรษที่คึกคักและเอาจริงเอาจัง ไม่แพ้การสร้างและเสพในท้องถิ่นกรุงเทพฯ

ทั้งสองความเคลื่อนไหวนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นความเคลื่อนไหวที่ต่อยอดจากการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ซึ่งนักวิชาการรุ่นก่อนๆ เช่น เยี่ยมยง สุรกิจบรรหาร ศ. สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ รศ. ชวน เพชรแก้ว รศ. อุดม หนูทอง รศ. ประพนธ์ เรืองณรงค์ รศ. สิบพงศ์ ธรรมชาติ รศ.วิมล คำศรีฯ เคยได้วางรากฐานเอาไว้เมื่อราวสองสามทศวรรษก่อน ผลจากความเคลื่อนไหวในห้วงเวลานั้นทำให้ปัจจุบันมีต้นฉบับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ทั้งในรูปหนังสือชุด หนังสือโปกสาน และหนังสือกระดาษ เก็บรักษาอยู่ในสถาบันทางวัฒนธรรมของจังหวัดหลายแห่งรวมกันแล้วไม่ต่ำกว่า 5,000 เรื่อง

ทั้งหมดนี้คือการเก็บรวบรวมในลักษณะของการวางพื้นฐานที่สำคัญยิ่ง รอดแต่เพียงการศึกษาวิเคราะห์ที่แหลมคมของนักวรรณกรรมท้องถิ่นรุ่นหลังๆ เท่านั้น ชีวิตชีวาของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จึงจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง 